

Sprawozdanie

Komisji administracyjnej o wniosku posła Wachnianina w sprawie uregulowania stosunków językowych w urzędach państwowych.

Wysoki Sejmie!

Uchwałą z d. 19. stycznia b. r. przekazał Wys. Sejm Komisji administracyjnej wniosek posła Wachnianina i towarzyszy, o uregulowanie stosunków językowych w c. k. urzędach państwowych w Królestwie Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem. Wniosek ten przydzieliła Komisya subkomitetowi wybranemu z jej grona, który odbył szereg posiedzeń, porozumiewał się z wnioskodawcą i zdał Komisji sprawę ze swych czynności. Na tej podstawie Komisya ma zaszczyt przedłożyć Wys. Sejmowi niniejsze sprawozdanie i wypływający zeń wniosek do uchwały.

Wniosek posła Wachnianina ubrany jest w formę ustawy, którą wnioskodawca Wys. Sejmowi do uchwalenia przedkłada. Komisya również uważa, iż dla załatwienia spraw pomiędzy bratnimi narodami kraj ten zamieszkującymi a w szczególności dla załatwienia spraw językowych Sejm krajowy jest właściwem forum. Jest to stanowisko, na którem stała zawsze Reprezentacya krajowa a w szczególności wtedy, kiedy uchwalała ustawę o języku wykładowym w szkołach ludowych i średnich z d. 22. czerwca 1867 Nr. 13. dz. u. kr. i późniejsze jej uzupełnienia. Stanowisko to zajął też obecnie Wys. Sejm w uchwalonym na początku tej sesyi adresie do Tronu. Ze stanowiskiem tem zgadzało się także stanowisko rządów z epoki konstytucyjnej przynajmniej o tyle, że zaprzeczały one Radzie państwa prawa wciągania w swój zakres sprawy języka urzędowego.

Komisya administracyjna jest silnie przekonana, że przesilenie polityczne, które państwo obecnie przeżywa, musi koniecznie doprowadzić, z rozszerzeniem zakresu ustawodawstwa krajowego na wszystkie sprawy, dotyczące szczególnych potrzeb i interesów kraju, także do stanowczego utrwalenia kompetencyi Wysokiego Sejmu w sprawach językowych. Wszakże wśród dzisiejszych niewyjaśnionych stosunków i wobec Rządu, który w kwestyach wewnętrznej polityki państwa a w szczególności w kwestyi językowej nie zajął określonego stanowiska, uważała Komisya chwilę obecną za niesposobną do jakiegokolwiek praktycznej akcji ustawodawczej na tem polu i dla tego nie wchodziła w bliższy rozbiór myśli wydania ustawy o języku urzędowym.

Komisya zajęła się natomiast rozpatrzeniem treści żądań zawartych we wniosku posła Wachnianina i porównaniem ich z obowiązującymi przepisami o języku w urzędach, mianowicie w administracyi politycznej, skarbowej i w sądownictwie.

Komisyja uznaje za zupełnie słuszną zasadę w wniosku wypowiedzianą (§. 3.), żeby w powiatach, w których mieszka ludność polska i ruska, służyło prawo każdemu znoszenia się z władzami tak administracyjnymi i skarbowymi jak sądowymi w tym języku krajowym, którego chce używać, ażeby zatem w stosunkach stron z władzami nie było dla stron w żadnym kierunku przymusu językowego, lecz przeciwnie swoboda wyboru języka krajowego, w którym strona chce się udawać do władzy i w którym władza ma się odnosić do strony. W tym ostatnim wypadku władza ma się zastosować do wyboru języka uczynionego przez stronę przez wniesienie podania lub przez oświadczenie wyraźne lub domniemane.

Co do tego, czy i o ile owa zasada jest urzeczywistnioną w obowiązujących przepisach o języku w urzędach, badanie tych przepisów wykazuje wynik następujący:

Do r. 1860, pominiawszy krótką przerwę w r. 1848, język niemiecki był wyłącznym językiem urzędowym władz administracyjnych skarbowych i sądowych w Galicyi a to tak w służbie wewnętrznej jak i w stosunkach na zewnątrz. Dla władz administracji politycznej postarowiło rozporządzenie ministerstwa spraw wewnętrznych z 20. grudnia 1859, l. 12.466, że stronom wolno wnosić podania do władz politycznych w języku niemieckim, polskim lub ruskim, jednak podania ruskie mają być pisane łacińskimi literami. Protokoły z powodu przesłuchania stron, świadków, znawców, oskarżonych muszą być spisywane w tym języku (niemieckim, polskim lub ruskim) w którym osoby przesłuchiwane umieją się wyrażać. Rezolucye, wezwania i t. p. mają być wygotowane w tej mowie, w której wniesiono podanie pisemne albo ustne. Jeżeli nie wniesiono żadnego podania, należy wydawać owe pisma w tej mowie, której używa strona w zwykłym życiu (Geschäftsleben). W korespondencyi z gminami i obszarami dworskimi należy używać tego języka, w którym wniesiono podanie a jeśli nie było wniesione podanie, to w języku, który naczelnik gminy albo przełożony obszaru dworskiego obrali sobie jako język urzędowania. Zwierzchnościom gminnym i przełożonym obszarów dworskich wolno obrać sobie jako język urzędowania język niemiecki, polski lub ruski. Rozporządzeniem ministerstwa spraw wewnętrznych z dnia 4 lipca 1860 oznajmiono, że jest obowiązkiem władz używać wobec stron tego języka, który jest językiem rodzimym strony. Rozporządzeniem ministerstwa stanu z 10. kwietnia 1861 zmieniono zakaz używania cyrylicy i pozostawiono stronom i władzom używanie liter łacińskich lub ruskich. Dla władz skarbowych zarządziło ministerstwo skarbu rozporządzeniem z dnia 8. lipca 1860, że strony mogą w stosunkach z władzami i urzędami wszelkich kategorii posługiwać się językiem polskim, ruskim lub niemieckim i że urzędy mają przy ustnych rozprawach i przy załatwieniach dla stron używać języka dla nich zrozumiałego. Rozporządzeniem z 25. kwietnia 1861, zarządziło ministerstwo skarbu, że władze i urzędy Galicyi wschodniej obowiązane są do przyjmowania pism od stron napisanych kirylicą i mają odpowiadać na podania ruskie po rusku i to kirylicą lub literami łacińskimi. Pod d. 10. stycznia 1862 pouczyła krajowa dyrekcya Skarbu podwładne urzędy, że tak samo jak kirylicą wolno posługiwać się też t. z. „skoropisem“ Po roku 1888 władze polityczne i skarbowe, używają w ogłoszeniach i pismach wydawanych w języku ruskim ruskiego alfabetu, a od r. 1894. w obec zaprowadzenia w szkołach galicyjskich pisowni fonetycznej używają teje pisowni.

Prawę językową w sądach uregulowało przedewszystkiem rozporządzenie ministerstwa sprawiedliwości z 9. czerwca 1860. Zatrzymując język niemiecki jako język urzędowy dla wewnętrznej służby i dla znoszenia się sądów między sobą i z innemi władzami, przyjęło wspomniane rozporządzenie jako „nienaruszalną zasadę“, że w Galicyi nie tylko służy stronom prawo używania w obu sądach jednego z języków krajowych lub języka niemieckiego, lecz że są obowiązane posługiwać się w swych stosunkach ze stronomi, a to tak przy rozprawach ustnych, jako też przy pisemnych wygotowaniach swych uchwał tylko językiem zrozumiałym dotyczącym stronom. Pod tym względem zawiera owe rozporządzenie następujące szczegółowe postanowienia:

a) stronom wolno posługiwać się w wszelkich podaniach wnoszonych do sądów w obrębie wyższego sądu krajowego w Krakowie językiem niemieckim lub polskim, do sądów zaś lwowskiego okręgu apelacyjnego z wyłączeniem Bukowiny językiem niemieckim, polskim lub ruskim. To samo odnosi się do zastępców stron.

b) Protokoły na ustne wnioski stron lub przesłuchania ich, świadków i rzeczników przy sądowych rozprawach mają być stosownie do powyższych części kraju spisywane w języku niemieckim, polskim lub ruskim w miarę tego, jak jeden z powyższych trzech języków jest językiem ojczystym dotyczącej strony.

c) W wygotowaniach uchwał dla stron mają sądy w obrębie powyższych części kraju posługiwać się tym z wymienionych trzech języków, w którym wniesione zostało pisemne podanie lub w którym spisano protokół wskutek ustnego wniosku protokolarnego przesłuchania.

W wypadkach, w których ani podania nie wniesiono, ani też ustnego wniosku nie postawiono a także protokolarne przesłuchanie się nie odbyło, należy wygotowywać uchwały w tym języku, który jest językiem ojczystym dotyczącej strony. Postanowienie to obowiązuje wszystkie galicyjskie sądy i ma być zastosowane względem wszystkich wygotowań a zatem także względem wszystkich rozstrzygnięć, orzeczeń, uwiadomień, wezwań, poleceń i t. p.

d) Przy rozprawach sądowych w sprawach spornych i niespornych, w których więcej stron udział bierze, służy stronom nietylko prawo w miarę powyższytoczonych części kraju posługiwać się jednym z pomienionych trzech języków ale są także zastępcy stron uprawnieni używać w krakowskim okręgu apelacyjnym języka niemieckiego lub polskiego a w lwowskim okręgu apelacyjnym wedle ojczystego języka zastąpioonej strony języka niemieckiego, polskiego lub ruskiego.

Rozstrzygnięcia sądów i ich uzasadnienia mają być w tych wypadkach w tym języku wygotowywane, w którym wniesiono prośbę lub skargę a względnie pierwsze podanie lub pierwszy ustny wniosek postawiono.

Rozstrzygnięcia wyższych władz sądowych i ich uzasadnienia należy w tych wypadkach, w których rozprawy w pierwszej instancji w innym jak niemieckim języku przeprowadzono, nietylko w języku niemieckim ale także w tym języku wygotowywać, w którym rozprawa w I Instancji przeprowadzoną została.

e) Przy ustnej rozprawie przy ogłoszeniu i wygotowaniu orzeczeń w sprawach karnych należy w miarę powyższych części kraju posługiwać się jednym z tych trzech języków, który jest językiem ojczystym oskarżonego. Jeżeli oskarżony osobiście się nie stawi lub nie włada żadnym ze wspomnianych języków, należy przy przeprowadzaniu rozprawy, ogłoszeniu i wygotowaniu orzeczenia posługiwać się językiem niemieckim, w którym to wypadku do rozprawy tłumacza przywołać należy i tego ostatniego obowiązkiem będzie orzeczenie obwinionemu w jego języku ogłosić.

g) Przy urzędowym znoszeniu się z władzami i urzędami należy pod względem języka urzędowego traktować gminy na równi ze stronami.

Kiedy następnie na mocy najwyższego postanowienia z dnia 4. czerwca 1869, rozporządzeniem ministeryalnem z dnia 5. czerwca 1869, nr. 24. dz. u. kr. zaprowadzono język polski jako urzędowy w służbie wewnętrznej i w stosunkach z krajowymi władzami niewojskowemi, natenczas §. 5. tego rozporządzenia postanowił, że istniejące przepisy co do korespondencji władz, urzędów i sądów ze stronami, z władzami nieryządowymi, korporacyami i gminami, pozostają nietknięte, a specjalnie co do sądów postanowił § 3. tego rozporządzenia, że jeżeli sąd ma według istniejących ustaw i rozporządzeń, wydać expedyce w innym jak w polskim języku. natenczas używać należy — o ile to być może — przy wykładzie i obradowaniu tego języka, w którym powinna być wygotowaną expedyca.

Co do sądów dodać jeszcze należy, że reskryptem z dnia 9. czerwca 1891, postanowiło ministerstwo sprawiedliwości powołując się na swój reskrypt z dnia 9. lipca 1860, iż w Galicyi wschodniej uchwały tabularne należy wygotowywać i wpisywać do ksiąg hipotecznych w tym języku, w którym wniesiono dotyczące podanie, dalej, że reskryptem z dnia 15. lipca 1894, ministeryum sprawiedliwości zaprowadziło w expedykach ruskich ruski alfabet i pisownię fonetyczną.

W końcu wspomnieć należy o zaprowadzeniu napisów polskich i ruskich na gołdach państwowych władz i sądów.

Z powyższego przedstawienia obowiązujących przepisów co do języka władz administracyjnych, skarbowych i sądów w stosunkach ze stronami, wynika, że wszelkie zmiany, jakie po roku 1860 następywały z biegiem czasu co do języka, w jakim strony mogą się odnosić do władz, a władze mają się odnosić do stron, następywały równocześnie i w równej mierze co do języków polskiego i ruskiego i że zgodnie z życzeniami wypowiedzianymi w tej mierze we wniosku p. Wachnianina, obydwa języki postawione są także obecnie zupełnie na równi przy przeprowadzeniu w szczegółowych przepisach tej poprzednio już wypowiedzianej zasady, że każdy ma prawo wyboru tego języka krajowego, w którym chce znosić się z władzą i w którym chce, żeby władza z nim się znosiła.

W związku z tem stoi sprawa znajomości obu języków krajowych u tych, którzy się poświęcają służbie publicznej. W tej mierze Wysoki Sejm już na bieżącej sesji w załatwieniu wniosku posła Barwińskiego w sprawie obowiązkowej nauki języków krajowych w szkołach średnich, powziął uchwałę wyrażającą przekonanie Wysokiego Sejmu, że znajomość obydwu języków krajowych jest pożądaną dla obydwóch narodów kraj zamieszkujących, a zwłaszcza dla tych, którzy mają w kraju sprawować urzędy publiczne i wezwał Rząd i Radę szkolną krajową do dalszych starań celem ułatwienia nauki obu języków krajowych tak w szkołach średnich, jak wyższych. Wobec tej uchwały, Komisya administracyjna podzielać zupełnie poglądy wyrażone przy tej sposobności w sprawozdaniu Komisji szkolnej, nie może stawiać ze swej strony wniosku w tym samym przedmiocie.

Komisya uważa za potrzebne stwierdzić z naciskiem, że sprawa językowa wogóle a w szczególności sprawa języka urzędowego ma w naszym kraju charakter odmienny, niż w innych krajach austriackich. Oba języki krajowe są do siebie znacznie zbliżone, skutkiem czego bez uczenia się drugiego języka każdy Polak dostatecznie rozumie Rusina a Rusin Polaka, skoro tylko ucho przyzwyczai się cokolwiek do chwytania dźwięków drugiej mowy. Każdy Rusin cokolwiek wykształćszy lub zostający w częstszym zetknięciu z ludnością polską, mówi dobrze po polsku a każdy Polak, żyjący na wsi lub w miasteczku wśród ludności ruskiej i będący z nią w zetknięciu, włada dobrze językiem ruskim. Nawet ci, którzy z większych miast lub z powiatów wyłącznie polskich przybyli są w stanie w niedługim czasie w zetknięciu z ludnością ruską przyswoić sobie praktycznie dostateczną znajomość języka ruskiego. Przytem związki rodzinne i stosunki towarzyskie w szerokich warstwach ludności ułatwiają znajomość i równoczesne używanie obu języków krajowych w życiu potocznem. Ten stan rzeczy, tyle odmienny od stosunków w innych krajach austriackich ułatwia w wysokim stopniu traktowanie sprawy języka urzędowego. W sprawach publicznych i w stosunkach urzędowych pomiędzy Polakami a Rusinami nie potrzeba żadnego tłumacza, rozprawy wszelkiego rodzaju i wszelkie czynności urzędowe, w których większa ilość stron bierze udział, mogą odbywać się naraz w obu językach tj. z użyciem jednego języka przez jedną a drugiego przez drugą stronę, świadka lub znawcę „promiscue“ bez jakiegokolwiek przeszkody. W stosunkach urzędowych jedyną trudność stanowi odmienny alfabet ruski, który wymaga osobnej wprawy w czytaniu i pisaniu u tych nawet, którzy w mowie władają zupełnie dobrze językiem ruskim. Nabycie tej wprawy, jak jest potrzebnem dla tych, którzy w myśl przepisów poprzednio przytoczonych mają urzędować, tak znówu wielce jest pożądanem dla tych ludzi wykształconych, którzy żyjąc we wschodniej części kraju interesować się muszą politycznem i umysłowem życiem społeczeństwa ruskiego.

Mając na względzie wyłożone dopiero co stosunki, tudzież praktyczne potrzeby służby urzędowej, a zważywszy, że potrzebom ludności samej i jej konstytucyjnym prawom czynią zadość przytoczone poprzednio obowiązujące przepisy, Komisya nie uważała za wskazane wchodzący bliższy rozbiór ustępów wniosku, dotykających wewnętrznego języka urzędowego, który określony jest Najwyższem postanowieniem z dnia 4. lipca 1869 i wydanem na jego podstawie rozporządzeniu ministeryalnem z dnia 5. lipca 1869 nr. 24. dz. u. kr.

Wniosek posła Wachnianina obejmuje jeszcze żądanie, aby w sprawach karnych rozprawy w trybunale kasacyjnym były prowadzone i spisywane w tym języku, w którym prowadzoną była rozprawa w pierwszej instancji, zatem w odniesieniu do spraw z naszego kraju w języku polskim lub ruskim. Żądanie to ze względu na interesa skazanego i stron jest rzeczowo zupełnie uzasadnione i z pewnością z czasem będzie musiało być uwzględnionem, jednakowoż żądanie to sięga po za sferę stosunków krajowych w sprawę organizacyi najwyższego trybunału i dlatego Komisya nie uważała za stosowne obecnie, w związku z sprawą wewnętrzną używania języków krajowych podnosić tę wielce ważną sprawę, która odrębnie musi być traktowaną. Podobnie nie proponuje Komisya Wysokiemu Sejmowi przy tej sposobności powtórzenia dawniejszych wezwań do Rządu w sprawie języka urzędowego urzędów pocztowych, telegraficznych i kolejowych, oraz w żandarmeryi, wyraźnie jednak się zastrzega, że nie myśli przez to osłabiać w czemkolwiek znaczenia owych uchwał.

Wykazawszy poprzednio, że to, czego poseł Wachnianin żąda pod względem wewnętrznego języka urzędowego, przyznanem jest w obowiązujących przepisach zarówno językowi polskiemu jak ruskiemu i to w równej mierze, Komisya administracyjna, skoro

z powodów na wstępie przytoczonych postanowiła nie wchodzić w sprawę ustawodawczego sprostowania owych przepisów, musiała dojść do wniosku, aby Rząd owych przepisów, odpowiadających potrzebom ludności nadal przestrzegał. Do takiego wniosku skłaniają Komisję jeszcze specjalne powody w obecnej chwili zachodzące. Z bieżącym rokiem weszły w życie dwie bardzo ważne i głęboko w wszelkie stosunki sięgające reformy ustawodawcze: nowa procedura cywilna i ustawa o nowych podatkach osobistych. Należy przeto zwrócić uwagę Rządu na to, aby w szczególności przy wprowadzeniu tych ustaw które pociągają za sobą nowe formy urzędowania, zastosował w odpowiedni sposób przepisy o języku urzędowym.

Komisya przeto wnosi

Wysoki Sejm raczy uchwalić:

Sejm wzywa c. k. Rząd, aby i nadal przestrzegał istniejących przepisów co do praw języków polskiego i ruskiego w administracji politycznej skarbowej i w sądownictwie a w szczególności ze względu na nową procedurę cywilną i nowe ustawy podatkowe.

Lwów, 20 lutego 1898.

Przewodniczący:
Wodzicki.

Sprawozdawca:
Pilat.

